

Monika Sie Dhian Ho

Eerst als het is

Essay *Van waarde*
Den Uyl-lezing 2015

van**genep** amsterdam

INHOUD

Essay

VAN WAARDE 9

Den Uyl-lezing

EERST ALS HET IS, IS HET ERNST 115

Noten | Den Uyl-lezing 153

Literatuur | Van waarde 157

Dankwoord 165

Van waarde

ESSAY

DUBBELE VERVREEMDING

Esther

Esther Kortenhoff is ergotherapeut in het oosten van het land. Toen we haar spraken had ze juist een vakantie naar Brazilië geboekt. Dat je weer iets hebt om naartoe te leven, even weg met partner en vrienden, lekker naar de zon. Daar wordt ze blij van. Ze dacht dat reizen buiten Europa niets voor haar was, maar sinds ze dat een keer heeft gedaan blijft het prikkelen en probeert ze eens in de twee jaar wat verder en ook wat langer weg te gaan.

Esther houdt van haar vak en gaat met plezier naar de revalidatiekliniek waar ze werkt. Ze is gefascineerd door de manier waarop hersenen werken. Wat een kleine verandering in je hoofd allemaal teweeg kan brengen in je leven. Ergotherapie is heel praktisch. Samen koken met mensen, samen met de bus reizen als ze dat weer willen. Bereiken dat mensen weer dingen kunnen doen die ze niet meer konden, en dat ze daar gelukkig van worden, daar wordt Esther ook gelukkig van. Kortgeleden heeft ze een presentatie gegeven op een congres. Over een nieuwe behandelmethodede van mensen met waarnemingsstoornissen. Ze is er erg enthousiast over. Deze methode is nog niet zo bekend in Nederland, maar Esther heeft drie jaar

geleden al een cursus gevolgd, in een kliniek in Zwitserland. Ze had behoorlijk tegen de presentatie opgezien, maar achteraf vond ze het fijn om te doen. Ze kreeg veel leuke reacties, over de manier waarop ze contact legde met het publiek en zo.

Esther heeft het de laatste jaren thuis niet makkelijk gehad. Toen ze veertien was is haar oudste broer aan lymfeklierkanker overleden. Hij was 27. In de zomer van 2003 kreeg haar gezin te horen dat hij ziek was. Hij heeft chemokuren gehad, maar in juni 2004 volgde de diagnose ongeneeslijk ziek. Hij is in augustus nog getrouwd met zijn vriendin, ze waren al twaalf jaar samen. Die november is hij overleden, dat ging heel snel. Ook al weet je dat hij ongeneeslijk ziek is, je denkt toch dat hij niet doodgaat. Totdat hij dood is. Dat werkt blijkbaar zo. Zijn dood heeft een grote impact gehad op het gezin. Totdat haar broer overleed gingen ze elke zondag twee keer naar de kerk. Daar hadden de kinderen een grote hekel aan, maar haar vader vond dat het moest. Door de dood van haar broer is hij heel erg teleurgesteld geraakt in het geloof. Hij had niet verwacht dat God hem zijn zoon zou afnemen. Sindsdien is Esther niet meer in de kerk geweest. Ze heeft niks op de kerk tegen, maar voelt er ook weinig meer voor. Ze ging naar de kerk en catechisatie omdat haar vader dat wilde, maar eigenlijk vindt ze dat je er zelf met mensen wat van moet maken. Esther is zich een beetje af gaan zetten tegen thuis. Ze is voor haar havo-eindexamen gezakt. Maar vervolgens heeft ze in de avonduren alsnog haar diploma gehaald. En toen is ze naar de opleiding ergotherapie gegaan, in Amsterdam.

De laatste maanden waren er op het werk van Esther veel reorganisaties. Teams zijn gesplitst terwijl lang niet iedereen dat

wilde. Er is een nieuw gebouw gekomen waarvan niet duidelijk is of het beter is. Je moet weten, mensen met hersenletsel functioneren het beste in een vertrouwde omgeving. Als je koffie met ze gaat zetten om te kijken of ze dat nog kunnen, dan probeer je dat met een apparaat te doen dat lijkt op het ding dat thuis staat. En nu staat er allemaal horeca-apparatuur. Esther moet zelf al uitzoeken hoe dat werkt, laat staan dat iemand met hersenletsel het begrijpt. Alles lijkt op elkaar in het nieuwe gebouw, mensen kunnen vaak de weg niet meer vinden. Allemaal van dat soort dingetjes. Mensen met hersenletsel zijn vaak overprikkeld, dus ze hebben last van geluid en licht. Maar in het nieuwe gebouw branden de hele dag felle lampen, die je zelf niet uit kan zetten, want ze werken alleen op een sensor. En als je in een kamer aan het werk bent met iemand, hoor je constant anderen voorbijlopen. Je hoort de hakken. Er mocht eerst ook niks opgehangen worden, nog geen klok. Op het moment dat dit allemaal speelde, had ze het gevoel dat er helemaal niet naar haar werd geluisterd. En dat terwijl zij en haar team behoorlijk wat hebben opgebouwd. Ze hebben vaker moeten verhuizen, en dan werkten ze altijd zo goed samen dat ze als voorlopers, als proefkonijnen, werden ingezet.

Esther vindt haar werk echt heel leuk, maar over dat gebouw had ze zo de pee in dat ze thuis wel eens een potje heeft zitten huilen. Zij en haar collega's zitten er voor de mensen, maar je kunt zo je werk niet uitvoeren. Een reorganisatie mochten ze het niet noemen, want dan zouden ze mee mogen praten. Ze hebben wel een brief geschreven naar de ondernemingsraad, maar die kon ook niet veel doen. Het was gewoon niet duidelijk waarom dit allemaal moest. Esther heeft zich heel machteloos gevoeld,

omdat zij het gevoel had dat zij en haar teamleden weten wat goed is voor de revalidanten, maar niet werden gehoord. Ze dacht: nou ja, dan doen wij het allemaal zo goed, en krijgen we dit. Stank voor dank, zo voelde het.

Ze hebben de directeur wel een brief geschreven. Maar daar hoorden ze niets meer van. Esther heeft ook niet meer de behoefte om hier een voortrekker in te zijn, omdat ze het er niet meer zonder emotie over kan hebben. Ze heeft het gevoel dat alles al besloten is, dat het allemaal zo blijft. Ze heeft er bewust voor gekozen zich er niet meer mee te bemoeien, om bepaalde dingen niet meer te doen, om de frustratie te beperken. Ze houdt het nu klein voor zichzelf. Zodra ze zich meer met de organisatie gaat bemoeien, wordt ze er ongelukkig van. En ze wil gelukkig zijn.

Vrijheid

Het verhaal van Esther gaat over heel het leven, maar er zitten op z'n minst ook twee vertellingen in over vrijheid. Eén verhaal gaat over de grote vrijheid die Esther in haar privé-domein heeft weten te realiseren. Over de bevredigende verhouding die ze heeft gevonden tot haar ouderlijk huis en het geloof, en over de mogelijkheden die ze zichzelf heeft verschaft om het goed te hebben met haar partner en vrienden. Ze heeft een mooi opgeknapt huis en spaart voor de verre vakanties waar ze telkens zo naar toeleeft.

Maar er zit ook een andere vertelling over vrijheid in Esthers verhaal, of eigenlijk juist over het gebrek daaraan. Het is treffend

hoe competent Esther is in haar werk, maar hoe weinig greep ze desalniettemin heeft op haar werkomstandigheden. Hoe ze geprobeerd heeft die zeggenschap wel te verwerven, maar daarin niet is geslaagd. Als reactie daarop heeft ze bewust haar leven verkleind en is ze zich gaan richten op de inzet voor de individuele revalidanten die ze begeleidt, de wereld van haar partner en vrienden, op de aanstaande reis naar Brazilië. 'Ik hou het voortaan klein voor mezelf, want ik wil gelukkig zijn.'

Vergelijkbare verhalen hoorden we van haar collega's. Een van hen zei na afloop van bijna twee uur praten, dat ze eigenlijk nog nooit het hele verhaal over de reorganisatie achter elkaar aan iemand had verteld. Ze had het prettig gevonden om dat nu wel een keer te doen. Maar, zo vroeg ze zich af: 'Hebben jullie hier eigenlijk iets aan?'

Deze vraag, 'hebben jullie hier eigenlijk iets aan?' is in feite een pijnlijke diagnose van een dubbele vervreemding. Van de politiek die vervreemd is geraakt van de ervaringswereld van mensen. En van mensen die vervreemd zijn geraakt van de politiek. In de gesprekken met Esther en haar collega's realiseerden we ons hoe weinig mensen zich ervan bewust zijn dat hun persoonlijke frustraties een publieke dimensie hebben, en dat hun problemen vragen om gemeenschappelijke actie om ze bij de wortel aan te pakken. We realiseerden ons ook hoe zeer politieke partijen vandaag de dag tekortschieten in het verbinden van de persoonlijke levenssfeer met het publieke domein, van de dagelijkse verzuchtingen en dromen van mensen met politieke strijd en idealen. Wat we zien is dat het vermogen van mensen om persoonlijke problemen te vertalen in publieke issues en politieke oplossingen onder de kritieke grens is gezakt.

Men lijkt het vertrouwen kwijt dat ‘de politiek ertoe doet’, dat zij het verschil zou kunnen maken bij de oplossing van individueel ervaren problemen. Of dat krachtenbundeling, bijvoorbeeld via de vakbeweging, een oplossing zou kunnen bieden. Eerder vlucht men in het individuele: ‘Ik hou het voortaan klein voor mezelf, want ik wil gelukkig zijn.’

Door dat politieke onvermogen en die politieke vervreemding zijn we onvoldoende bij machte om harde economische, bureaucratische en maatschappelijke ontwikkelingen en gevestigde machten van politiek tegenwicht te voorzien. Gezamenlijk een vuist te maken, de koers verleggen in een richting die meer recht doet aan gedeelde waarden. Als gevolg dreigen we de grip kwijt te raken op een aantal kernwaarden die ons allen dierbaar zijn. Kernwaarden als zeggenschap op je werk en kwaliteit van je werk in het verhaal van Esther. Maar ook economische bestaanszekerheid, veiligheid en gezondheidszorg. Onderzoek laat zien dat mensen zich grote zorgen maken over het gebrek aan basiszekerheden in de toekomst, en over de manier waarop we met elkaar samenleven. Het gevoel overheerst dat het op deze terreinen steeds slechter gaat en dat we daar niets aan kunnen doen. Van de politiek wordt in dit kader nog maar weinig verwacht.

Greep op het leven

Met name sociaal-democratische politieke partijen zouden zich dit ernstig moeten aantrekken. Van oudsher vertegenwoordigen zij immers het streven naar lotsverbetering via samenwerking.